

2 H 14

Q. II. 263

ARP
1901
1

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

ONTWERP

VAN HET

PROGRAM VAN ACTIE

bij de Stembus van Juni 1901.

MET MEMORIE EN BIJLAGEN.

ARP
1901
1

CONCEPT-PROGRAM VAN ACTIE.

Het Centraal Comité oordeelt dat bij de komende verkiezingen noch *Graanrechten*, noch *Grondwetsherziening* aan de orde moet worden gesteld; maar dat op den voorgrond moet treden de vrijmaking en voltooiing van *het onderwijs*, en de bescherming en organisatie van *den arbeid*, nader omschreven in deze drie punten:

1. Voor zoover de Grondwet toelaat, finale oplossing van het onderwijsvraagstuk in den geest van het gewijzigde *Unie-Rapport*.
 2. Verplichte verzekering ten bate van zieken, invaliden en ouden van dagen, en zulks met steun van het Rijk.
 - En 3. Het scheppen van middelen daartoe, onder meer door een oordeelkundige verhooging van de opbrengst onzer tarieven, die tevens aan de nationale welvaart ten goede komt en den nationalen arbeid kan verheffen.
-

Zijn *Program van Actie* blijve overigens zakelijk, wat het in 1897 was, nu aldus te lezen:

I. In zake de SOCIALE QUAESTIE.

A. Voor *Arbeid en Landbouw* beide:

1. Ministerie van Arbeid en Landbouw (met Handel en Nijverheid).

B. Voor wat *den Arbeid* aangaat:

1. Verplichte pensioenregeling voor loontrekkende personen met aanvankelijke ondersteuning uit 's Rijks schatkist.
2. Regeling van het Arbeidscontract. ¹⁾

¹⁾ Bij deze en andere voorstellen houde men in het oog, dat nog niet gerekend kon worden met ingediende *ontwerpen van wet*, die nog niet tot *wet* wierden.

3. Maatregelen ter verbetering van den woningtoestand.
4. Wet regelende de onteigening in het belang der Gemeenten ten behoeve harer bevolking.
5. Uitbreiding en wijziging van het tarief van invoerrechten op bewerkte artikelen.

C. Voor wat *den Landbouw* aangaat:

1. Oprichting van Kamers van Landbouw, alsmede van een Raad van Landbouw, door de landbouwers zelfven gekozen.
2. Nadere regeling van het Pachtcontract.
3. Afschaffing van den accijns op het Geslacht.
4. Verplichte verzekering tegen ongevallen bij het Landbouwbedrijf.

II. In zake ONDERWIJS.

A. *Lager Onderwijs*:

1. Verhooging van de Rijksuitkeering aan Gemeentebesturen en Schoolbesturen.
2. Regeling van jaarwedden en pensioenen.
3. Examen-Commissiën van Overheidswege, onderscheiden naar de opvoedkundige beginselen, waarvan de onderscheidene groepen van scholen uitgaan.
4. Losmaking van het Vaccine-Vraagstuk van de School.
5. Bevordering van het Ambachtsonderwijs in verband met de invoering van het leerlingstelsel.

B. *Middelbaar Onderwijs*:

1. Herziening van de wet op het Middelbaar Onderwijs, o. m. leidende tot:
 - a. Gelijksstelling van de diploma's der Overheids- en Vrije Scholen.
 - b. Rijksuitkeering aan de Vrije Scholen op voet van die aan Gemeentescholen.

C. *Hooger Onderwijs*:

1. Afschaffing van het privilegie, toegekend aan de diploma's der Overheidsscholen.
2. Rijksuitkeering aan de Vrije Gymnasia op den voet van die aan de Gemeentegymnasia.

III. In zake JUSTITIE.

1. Herstel van het recht der Overheid om den moordenaar aan het leven te straffen.
2. Opheffing van het verbod van onderzoek naar het vaderschap.
3. Bescherming van het verwaarloosde kind.
4. Herziening van de militaire rechtsbedeeling.
5. Nadere voorziening tegen de vervalsching van waren en tegen oneerlijke concurrentie.
6. Verbod tegen het houden van openbare huizen van ontucht.

7. Strafbepaling op de openbare uitstalling van de neo-Malthusiaansche middelen.
8. Tegengaan van de vergiftiging der bevolking door den sterken drank.

IV. In zake DE KOLONIËN.

1. Onttrekking van de inlandsche Christenen aan het Mohammedaansche recht.
2. Bevordering van de Kerstening van Indië:
 - a. door het beschikbaarstellen van vaste uitkeering aan de Bijzondere Scholen, en
 - b. door het steunen van de Medische Zending.
3. Tegengaan van de vergiftiging der bevolking door den Opium.

V. In zake de DEFENSIE.

1. Bezuiniging op het beheer.
2. Organisatie bij de wet van onze levende strijdkrachten, overeenkomstig art. 17 van ons Program van Beginselen.
3. Voortgaande verbetering van het kazerne- en scheepsleven.

Het ditmaal niet opkomen voor Grondwetsherziening beteekent in het minst niet, dat de Antirevolutionaire partij zich neerlegt bij de thans geldende Kieswet. Zij blijft een aan geld gebonden kiesrecht afkeuren, en een kiesrecht eischen, dat alle rangen en standen in staat stelt tot de saamstelling der volksvertegenwoordiging mede te werken. Maar zij weigert in het kielzog der Sociaaldemocraten te varen, die de souvereiniteit Gods door de Volkssouvereiniteit verdringen willen, en is er vast van overtuigd dat Grondwetsherziening nu, dit onheilig streven bevorderen zou.

Gevaar voor het behoud van onze afhankelijkheid dreigt *uit het Buitenland*, nu al meer de *macht* weigert zich aan het *recht* te storen; en gevaar voor de Christelijke grondslagen der maatschappij dreigt *in het Binnenland* van hen, die aan den Godsdienst recht van meêspreken in de staatkunde ontzeggen.

Tegen die beide gevaren wil de Antirevolutionaire partij haar verweer stellen.

Wat in Transvaal doorworsteld is, versterkt in ons de overtuiging, dat het vasthouden aan God en Zijn Woord daartoe in onze eeuw, zoo goed als in die onzer vaders, het doeltreffendste wapen is.

En daarom roept ze alle kiezers, die, in den geest van haar Program, met haar zoo voor de *Souvereiniteit Gods*, als voor de *Christelijke grondslagen onzer samenleving*, en voor de *onafhankelijkheid van ons Vaderland* wenschen pal te staan, op, zich bij haar aan te sluiten en haar kandidaten te steunen.

MEMORIE.

§ 1. Art. 129 der Kieswet bepaalt, dat de verkiezing van Leden der Tweede Kamer der Staten Generaal zal plaats hebben op den eersten Dinsdag van de maand Juni. Voor 1901 valt deze eerste Dinsdag op den 4^{den} Juni. Voorts stelt Art. 5 van de Provinciale wet, sinds de jongste wijziging, de verkiezing van leden der Provinciale Staten op denzelfden dag. Daar nu de samenstelling van de Eerste Kamer geheel beheerscht wordt door de verhouding der staatkundige partijen in de Staten Provinciaal, zullen de dit jaar op den 4^{den} Juni te houden dubbele verkiezingen beslissen over den onderlingen stand der partijen in *beide* Kamers van de Staten-Generaal.

Dit neemt intusschen niet weg, dat het *politieke Program van Actie* rechtstreeks alleen op de verkiezingen voor de Tweede Kamer doelt, en het is daarom dat ook nu een poging moet worden aangewend, om met het oog op het hooge gewicht dat vooral de samenstelling van de *Tweede* Kamer voor onze politieke toekomst heeft, voor wat dit Program van Actie aangaat, in alle deelen des lands tot overeenstemming te geraken. Nu is in 1897 zulk een eenstemmigheid metterdaad verkregen, en bij het toen gepubliceerde Program werd in de Toelichting uitdrukkelijk uitgesproken, dat het opgemaakt was óók met het oog op den tijd na afloop van de vierjarige periode, waarvoor toen de verkiezingen plaats hadden (zie blz. 1). Het zou uit dien hoofde wispelturigheid verraden, zoo het toen gestelde thans zonder meer werd losgelaten; en het Centraal Comité acht het daarom raadzaam, ook bij deze stembus in hoofdzaak het Program van 1897 van kracht te doen blijven.

§ 2. Slechts op één punt oordeelt het, dat thans van het toen voorgestelde ook zakelijk moet worden afgeweken; t. w. in zake de *heffing van graanrechten*.

Hiertoe wordt het bewogen door twee redenen.

De eerste is, dat de marktprijzen van het graan sedert 1897 gebeterd zijn.

In ons toenmalig Program werd uitgesproken (zie blz. 37) dat we „den dag zouden zegenen, waarop de aanleiding tot deze bescherming wegviel”, en uitdrukkelijk verklaard dat alleen een „tijdelijke maatregel” bedoeld was, „zoolang de bestaande nood voortduurde”. Nu is metterdaad na de stembus van 1897 zekere verhooging van de marktprijzen ingetreden, zoodat de aanleiding die destijds drong, thans niet meer in die mate bestaat. ¹⁾

En de tweede reden is, dat van de opneming der graanrechten in ons Program destijds door onze tegenstanders zoo schromelijk misbruik is gemaakt. Ons toenmalig voorstel strekte, om een *schaalrecht* in te voeren, dat in geen geval den prijs van een kilo gebuild tarwebrood met meer dan ééne cent kon doen klimmen; waarbij wij uitspraken dat deze prijsverhooging nauwelijks gevoeld zou worden, vooral niet, zoo daar afschaffing van den accijns op het geslacht en andere, nog gewichtiger, voordeelen voor de lagere volksklassen tegenover stonden. Deze onze meening is dan ook sinds op een wijze, die destijds niemand vermoeden kon, volkomen gestaafd. Terwijl toch in 1896 (het laatste jaar waarmee toen te rekenen viel) het kilo gebuild tarwebrood volgens de opgaven der *Jaarcijfers*, blz. 76, te Utrecht in de *Korenschoof* op acht cent stond en in 1898 voor dezelfde fabriek op elf en een halve cent genoteerd was ²⁾, heeft deze prijsverhooging met meer dan drie cent, dat is een verhooging meer dan driemaal zoo zwaar als uit ons voorstel kon voortvloeien, noch in de Pers, noch in andere geschriften tot eenigen den minsten noodkreet aanleiding gegeven, ook al bleven de voordeelen, die er in ons stelsel tegenover stonden, geheel uit.

Iets wat echter niet belet heeft, dat onze voorslag destijds onder den kreet van „duur brood” met zóó goed gevolg bij onkundigen tegen ons geëxploiteerd is, dat, nevens de onzinnige beschuldiging van „Clericalisme”, vooral deze aanklacht: dat we door „duur brood” den arbeidenden stand zouden te gronde richten, meer dan een van onze kandidaten het onderspit deed delven.

Dat deze kreet van „duur brood” met het oog op de straks genoemde gegevens niet te rechtvaardigen was, springt in het oog; maar dit heeft niet belet

¹⁾ De inlandsche tarwe was in 1895 gedaald tot op gemiddeld f 4.79 per H.L. In 1897 klom de prijs tot f 7.33. In Mei 1898 liep de prijs tengevolge van den oorlog tusschen Spanje en Amerika een oogenblik zelfs op tot f 11.— à f 12.—. In Mei 1899 stond de tarwe nog op f 6.50, en in het najaar van 1900 werd ze nog tegen f 7.— verhandeld. De rogge, die in 1895 op f 3.56 had gestaan, besomde in Mei 1900 nog f 5.50. Al is de prijsverbetering dus nog zeer schommelend, toch weegt ze, tegen hetgeen het voorgestelde schaalrecht zou hebben te weeg gebracht, grootendeels op.

²⁾ Zie de *Jaarcijfers* voor 1899 op blz. 76. De prijzen stegen bij de Utrechtsche fabriek „de Korenschoof” van 8 op 11.67, bij de Leidsche broodfabriek van 10.80 op 14.50, bij de Haagsche brood- en meelfabriek van 14 op 17, bij de Rotterdamsche broodbakkerij van 10.25 op 13, bij de Middelburgsche broodfabriek van 8.55 op 14.94, bij de firma Ellerman te Maastricht van 11 op 14.04. De verhooging was alzoo tamelijk algemeen, en bedroeg door elkander drie cent op het Kilo.

dat men hem op alle tonen tegen ons als strijdmiddel aanvoerde en dat vele kiezers uit de min gegoede klasse, verschrikt door dien kreet, waarvan zij zelve de juistheid niet konden beoordeelen, — *tegen* ons partij kozen. Daar nu elke waarborg ontbreekt, dat gelijk onedel strijdmiddel niet ook bij deze stembus tegen ons zou worden gekeerd, schijnt het geraden, nu de eenigszins betere marktprijzen weglating van de graanrechten toelaten, aan de tegenpartij dit valsche wapen uit handen te nemen.

§ 3. Het Centraal Comité voegt hieraan toe een nadere verklaring in zake *het vraagstuk van het Kiesrecht*.

Van meer dan ééne zijde wordt er bij andere partijen op aangedrongen, dat bij de komende stembus geijverd zal worden voor herziening van Art. 80 der Grondwet in zulk een zin, dat het artikel zelf geen enkele bepaling zou inhouden, en de gewone wetgever in het vaststellen van het Kiesrecht de vrije hand zou erlangen.

Reeds op zich zelf verdient deze voorslag geen aan beveling. De Grondwet heeft de bedoeling om zekere verdeling van de politieke macht in den Staat vast te leggen. Daar nu niets zoo sterk als het Kiesrecht zijn invloed op deze verdeling van macht gelden doet, schijnt het in strijd met den aard en de bedoeling van een Grondwet, zich omtrent het Kiesrecht in geen enkel opzicht uit te spreken.

Te minder schijnt het geraden met dezen voorslag tot het omzetten van Art. 80 in een *blanco*-artikel mede te gaan, nu door hen, die dit denkbeeld voorstaan, onomwonden verklaard is, dat zulk een *blanco*-artikel door hen als de brug bedoeld wordt om te geraken tot invoering van „*Algemeen Stemrecht*”. Niet, hierop lette men wel, tot het *attributief* verleen van Kiesrecht aan de meerderjarige, mannelijke ingezetenen, maar tot „algemeen stemrecht” in *beginsel*. Iets waaronder dan verstaan wordt, dat de staatsburgers geboren worden met zeker in hen klevend recht, om, ieder voor zijn aandeel, in de Regeering van het land meê te spreken, en wel in dien zin, dat de Regeering van het land uit de wilsuiting van de gezamentlijke staatsburgers moet voortkomen. Dit beginsel nu is het politieke grondbeginsel van de Fransche Revolutie van 1789, dat lijnrecht tegen het uitgangspunt van het Antirevolutionaire Staatsrecht over staat. Volgens dat uitgangspunt is het God, die ook over $\frac{1}{2}$ Nederland regeert, en daartoe de Overheid instelt, aan wie wij, omdat ze Dienaresse Gods is, ons als onderdanen om Gods wil te onderwerpen hebben. Hier is alzoo geen vergelijk mogelijk. Wie het „Algemeen Stemrecht” als beginsel huldigt, sluit zich aan bij de partij der Revolutie; wie bij ons hoort, staat tegen dit beginsel lijnrecht over. Weten we nu, dat het *blanco*-artikel bedoeld wordt als middel, om tot dit „Algemeen Stemrecht” in beginsel te geraken, en is te voorzien, dat, stond dat *blanco*-artikel eenmaal in de Grondwet, dit „Algemeen Stemrecht” binnen niet ver verwijderden tijd door den gewonen wetgever zou worden ingevoerd, dan behoeft het geen nader betoog, dat het niet op ónzen weg kan liggen, ons hierbij aan te sluiten,

„Algemeen Stemrecht” *in beginsel* stelt, dat elke man en elke vrouw, die tot de jaren van onderscheid is gekomen, een aangeboren en inklevend recht kan doen gelden, om, in vereeniging met de overige staatsburgers, niet enkel eene vertegenwoordiging *bij* de Overheid, maar ook die Overheid zelve aan te stellen, opdat door haar, als aangestelde van het volk, het land geregeerd worde. *Volkssouvereiniteit* alzoo in den meest volstrekten zin van het woord, en als zoodanig rechtstreeks tegen de *Souvereiniteit Gods*, die wij ook over Nederland eeren, indruischend.

Het verschil tusschen ons en de voorstanders der Volks-souvereiniteit loopt alzoo geenszins over een kleiner of grooter aantal kiezers. Er zijn in Nederland ongeveer een millioen gezinshoofden. Reeds door zich in 1891 te verklaren voor het kiesrecht van gezinshoofden heeft derhalve de Antirevolutionaire partij duidelijk genoeg getoond, niet voor *het cijfer* terug te deinzen. En even beslist is onzerzijds steeds uitgesproken, dat wij in *geldbezit* geen aanspraak op het kiesrecht eeren. Het volk moet door vertegenwoordiging bij de van God gestelde Overheid voor zijn rechten, vrijheden en belangen kunnen optreden, en hiertoe moet door alle rangen en standen worden meêgewerkt. Vandaar dat de thans bestaande kieswet ons allerminst bevredigt, en vervanging van die regeling door een kiesrecht op den grondslag van de *zedelijke verantwoordelijkheid*, die òp het gezinshoofd voor zijn gezin, òp een ieder voor het hem toevertrouwde belang rust, ons doel blijft. Finaal komt de electorale quaestie voor ons dan ook niet tot afdoening, zoolang niet òp voor de Tweede òp voor de Eerste Kamer een andere wijze van samenstelling en verkiezing is ingevoerd.

Dat het Centraal Comité dit vraagstuk bij deze stembus niet aan de orde stelt, vindt alzoo zijn oorzaak alleen in de tweeledige overtuiging: 1°. dat er voorshands geen het minste uitzicht bestaat, om tot een oplossing in den door ons gewenschten zin te geraken; en 2°. dat, erger nog, elke actie onzerzijds op dit oogenblik uitsluitend aan de tegenpartij zou ten goede komen, om ons voor de toekomst misschien alle kans op verwezenlijking van ónze wenschen af te snijden.

Aan dit zeer ernstig en dreigend gevaar mag de Antirevolutionaire partij zich niet moedwillig blootstellen.

De Antirevolutionaire partij kan, zoo min krachtens haar beginsel als krachtens haar verleden, berusten in wat thans bestaat; maar juist de trouw aan haar beginsel verbiedt haar thans een poging tot verandering hierin, òf zelve te doen, òf, van andere zijde komende, te steunen, nu te voorzien is, dat elke poging van dien aard er op zou uitloopen, dat hetgeen zij acht dat wijziging behoeft, door zulk een wijziging in erger in plaats van in beter conditie zou overgaan.

§ 4. Voor wat het vierjarig tijdperk betreft, dat met de stembus van 4 Juni staat ontsloten te worden, acht het Centraal Comité daarom, dat niet het Electorale

maar het Sociale vraagstuk op den voorgrond moet staan. Niet de *staatsrechtelijke* maar de *maatschappelijke* noodstand roept in de eerste plaats om voorziening.

Het Centraal Comité bedoelt daarbij het sociale vraagstuk, als rakende beide en de *geestelijke* en de *stoffelijke* belangen, en als stellende den eisch 1°. tot *vrijmaking en voltooiing van het onderwijs*, en 2°. tot *bescherming en organisatie van den arbeid*.

Beide deze sociale vraagstukken vertegenwoordigen in steeds klimende mate een *nationaal* belang.

Door het toenemend overwicht, dat de macht over het recht erlangde, nu ook Engeland voor het Imperialisme koos en dit in Zuid-Afrika zoo gewetenloos doorzette, wordt voor de toekomst de onafhankelijkheid ook van ons vaderland op zeer ernstige wijze bedreigd. Met het oog op dit gevaar is het dringend noodzakelijk, dat niet alleen de Sociaal-Democratie, die de liefde voor het vaderland ondermijnt, principieel weerstaan worde, maar ook dat de strijdpunten, die de overige burgers vaak op zoo bittere wijze verdeelden, zooveel mogelijk worden beslecht. Daartoe moet en de Schoolstrijd uit onze vaderlandsche politiek worden weggenomen, en de Klassenstrijd, die opkomt, worden gestuit.

Voor de beslechting van den schoolstrijd schijnt de tijd te rijpen, nu uit de kringen der Liberalen zelfs steeds meerdere stemmen opgaan, die hierop aandringen, en onder de Christelijke partijen in het gewijzigd Rapport der *Unie* een formule gevonden is, waarin de meesten zich kunnen vereenigen. En ware eenmaal een oplossing in dien geest gevonden, dan zou hierdoor van zelf de mogelijkheid geboren worden, om met vereende kracht het onderwijs, ook wat de practische vorming der natie betreft, tot die hoogte op te voeren, die ons bekwamen zou om beter dan dusver den wedstrijd op het gebied van landbouw en nijverheid, van handel, scheepvaart en visscherij, met de overige volken vol te houden. Tevens zou dan het godsdienstig, het zedelijk en het vaderlandsch element bij het onderwijs in al zijn vertakkingen beter tot zijn recht kunnen komen, om den onheiligen geest te keeren, die thans al meer het nationale leven ontzenuwt en verzwakt.

Slechts zij ter voorkoming van misverstand hierbij opgemerkt, dat de Antirevolutionaire partij ook bij eene wijziging van onze onderwijswetgeving in den geest van het *Unie*-rapport, zich zou moeten blijven verzetten tegen elke poging, om het door de ouders te betalen schoolgeld om te zetten in een vorm van belasting.

Naast het *sociale* vraagstuk van het onderwijs staat het andere sociale vraagstuk in meer *stoffelijken* zin, dat roept om organisatie en bescherming van den arbeid.

De strijd van belangen, die op dit tereen gevoerd wordt, kan niet langer aan zich zelf worden overgelaten. Ook hier is afpaling der wederzijdsche rechten dringende eisch van den toestand, en voor het dezerzijds reeds in 1875 gevraagde

Wetboek van Arbeid leverde onze wetgeving nog slechts een aanvankelijke bijdrage.

Ook de Antirevolutionaire partij heeft er daarom met klem op aan te dringen, dat deze wetgeving, zonder noodelooze vertraging en op afdoende wijze worde voortgezet, en dat met name het Verzekeringswezen eerlang al den zegen afwerpe, dien het aan onze arbeidende bevolking brengen kan. Behalve het Arbeids- en Pachtcontract, alsmede de zorg voor huisvesting, heeft vooral de kranken-verzekering en de verzekering ten bate van invaliden en ouden van dagen haast.

§ 5. Het Centraal Comité ontveinst zich niet, dat zulk een oplossing van het sociale vraagstuk aanmerkelijke offers uit 's Rijks kas zal vergen, maar is van oordeel, dat dit geen reden mag zijn, om stil te zitten, daar o. m. onze tarieven van invoerrecht voor niet zoo onbelangrijke verhooging vatbaar zijn.

Het *Statistical Abstract*, dat in 1899 door de Britsche Regeering bij het Parlement is ingediend, geeft voor de kleinere Staten, waarmee Nederland zich vergelijken laat, de volgende cijfers als: *totaal bedrag van de ontvangen douanerechten over 1898*:

Nederland	op een bevolk. v. 5	mill. geh. rechten	8 $\frac{3}{4}$ mill. guld				
België,	" "	" "	6 $\frac{1}{2}$	"	"	"	21 $\frac{3}{4}$ " "
Denemarken,	" "	" "	2 $\frac{1}{2}$	"	"	"	20 $\frac{1}{2}$ " "
Zweden,	" "	" "	5	"	"	"	34 $\frac{1}{2}$ " "
Noorwegen,	" "	" "	2 $\frac{1}{2}$	"	"	"	22 " "
Zwitserland,	" "	" "	3 $\frac{1}{2}$	"	"	"	23 " "

Ook al neemt men nu aan, dat deze cijfers niet in elk opzicht voor juiste vergelijking kunnen dienen, zoo blijkt toch ten duidelijkste, dat in alle deze landen, die toch alle gerekend worden in hoofdzaak den vrijhandel te huldigen, het tarief *minstens eens zooveel* oplevert als bij ons.

Ja, zelfs Engeland, dat steeds als *het* land van den vrijhandel geroemd wordt, hief in 1898 niet minder dan 256 $\frac{1}{2}$ millioen gulden aan invoerrecht, wat, daar de bevolking er bijna acht maal grooter is dan bij ons, voor ons land ruim 32 millioen gulden zou opleveren. Natuurlijk zijn hier de Engelsche accijnzen niet bij gerekend; deze bedragen op zichzelf 336 millioen gulden.

Het lijdt dan ook geen den minsten twijfel of, zelfs al werd de opbrengst onzer tarieven meer dan verdubbeld, we nog altoos beneden andere landen, ja, beneden Engeland zouden staan, en zonder dat men daarom nog zou kunnen zeggen, dat we al te ruw met het stelsel van vrijhandel zouden gebroken hebben.

Te eerder zal hiertoe kunnen worden overgegaan, indien zoodanige tariefs-wijziging, met beleid en voorzichtigheid toegepast, tevens zal kunnen strekken om onderscheidene takken van ons volksbestaan te steunen, en allerlei arbeid, die thans door werklieden buitenaf voor ons verricht wordt, aan onze eigen werklieden ten goede te doen komen.

§ 6. Onder voorbehoud van het bovenstaande, het uitvoerige Program van Actie van 1897 bevestigende, acht daarom het Centraal Comité, dat de Antirevolutionaire partij bij de stembus van 4 Juni in de eerste plaats aan de orde heeft te stellen:

1. Voor zoover de Grondwet toelaat, finale oplossing van het onderwijsvraagstuk in den geest van het gewijzigde *Unie*-Rapport.

2. Verplichte verzekering ten bate van zieken, invaliden en ouden van dagen, en zulks met steun van het Rijk.

En 3. Het scheppen van middelen daartoe, onder meer door een oordeelkundige verhooging van de opbrengst onzer tarieven, die tevens aan de nationale welvaart ten goede komt en den nationalen arbeid kan verheffen.

§ 7. Ten slotte behoeft wel nauwelijks gezegd, dat het Program van Beginselen de grondslag is en blijft, waarop de geheele organisatie van onze partij rust, en waardoor ook in de nu komende periode haar optreden moet beheerscht worden.

Het is niet overbodig dit uitdrukkelijk hierbij te voegen.

Aan welk Kabinet ook door H. M. de Koningin de leiding van 's lands zaken wordt toevertrouwd, steeds kunnen allerlei onderwerpen van wetgevend aard aan de orde komen, die niet afzonderlijk in een Program van Actie besproken zijn. Zoo openbaarde het thans zittend Kabinet aanvankelijk in het wetsontwerp over de Voogdij den toelag, om den Christelijken grondslag van het huwelijk aan te tasten, door bij verschil tusschen man en vrouw de beslissing aan den Kantonrechter op te dragen; werden in het ontwerp op de berechting van jeugdige misdadigers de begrippen van *schuld* en *straf* aangetast; en werd in het oorspronkelijk ontwerp op den Leerplicht de regeling zelfs van het Huisonderwijs voor een aanmerkelijk deel aan de ouders ontnomen.

In deze pogingen openbaarde zich de neiging om de Christelijke grondslagen van de Maatschappij te vervangen door denkbeelden, die, als met de natuur en met Gods ordinantiën in strijd, vonden ze ingang, allengs onze geheele samenleving ontwrichten zouden.

Uit dien hoofde zou het den Antirevolutionairen niet baten, of de door hen te stellen kandidaten zonder meer instemming betuigden met ons *Program van Actie*; en alleen, zoo vóór alle dingen vaststaat, dat ze bereid zijn, ons *Program van Beginselen* te aanvaarden, kunnen ze als Antirevolutionaire kandidaten beschouwd worden.

Voor de beteekenis, door het Centraal Comité gehecht aan den zedelijken band, die de kiezers en de kandidaten behoort te binden, zij verwezen naar het desaangaande betoogde op blz. 5, 6 en 7 van het schrijven van 1897, dat hierachter nogmaals als Bijlage wordt afgedrukt.

Ook bij de stembus van 4 Juni e. k. heeft de Antirevolutionaire partij,

ingevolge Art. 21 van haar Program van Beginselen, als zelfstandige partij met eigen belijdenis van beginselen op te treden, en het Centraal Comité vertrouwt dat ook de kiesvereenigingen zonder voorbehoud de overtuiging zullen onderschrijven, dat we onze verplichtingen tegenover God en het Vaderland te beter zullen nakomen, hoe minder bij eerste stemming toegeeflijk bejag op winste en hoe meer trouw aan onze beginselen ons ook bij de nu komende verkiezingen leidt.

Door ons mag geene verantwoordelijkheid voor de toekomst worden beloopt, die door iets anders dan door onze eigen beginselen zou gedekt zijn.

Het Centraal Comité van Antirevolutionaire Kiesvereenigingen,

DR. A. KUYPER, *Voorzitter.*

J. VAN ALPHEN, *Assessor.*

DR. H. BAVINCK, *Assessor.*

M. NOORDTZIJ, *Secretaris.*

MR. TH. HEEMSKERK, *Penningmeester.*

A. BRUMMELKAMP.

MR. A. W. VAN BEECK CALKOEN.

MR. D. P. D. FABIUS.

DR. J. HANIA PZN.

K. KATER.

C. M. E. VAN LÖBEN SELS.

H. SERET.

A. S. TALMA.

J. A. WORMSER.

JHR. MR. T. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK.

AMSTERDAM, 8 Februari 1901.

BAND AAN DE KIEZERS.

Uit de toelichting van het Program van Actie van 1897 wordt, in verband met het vorenstaande, het volgende hier afgedrukt:

„De tweede opmerking betreft de beteekenis, die aan zulk een *Program van Actie* is toe te kennen.

„Die beteekenis ligt in de eerste plaats in de noodzakelijkheid voor elke meêlevende en welbewuste staatspartij, om tot eenheid van inzicht te komen, niet alleen wat de *beginselen* aangaat, maar ook voor wat betreft de *richting*, waarin de *toepassing* van de beginselen op de hangende vraagstukken te zoeken zij. Alleen een partij, die er in slaagt, te dien aanzien allengs tot zekere gemeenschappelijke overtuiging te geraken, oefent door pers, meeting, vlugschrift en gesprek wezenlijken invloed op de opinie uit.

„Maar de beteekenis van zulk een *Program van Actie* ligt in de tweede plaats toch ook in de Staten-Generaal. Hoe moeilijk het ook voor alle partijen zijn moge, om bij den weinigen geest van aaneensluiting, die onzen landaard eigen is, en het aan de orde komen van veel stoffelijke en technische onderwerpen, die niet dan in zwakke mate door de beleden beginselen beheerscht worden, eenheid van inzicht en van handeling onder de leden der Kamer, die dezelfde beginselen belijden, te handhaven, toch moet het streven der Kiesvereenigingen er op gericht blijven, om zulk een eenheid te bevorderen. Een bond van Kiesvereenigingen, die er in slaagde een twintigtal zijner kandidaten gekozen te krijgen, zou niettemin alle vrucht van zijn inspanning in de Kamer vernietigd zien, indien van deze twintig de ééne tien in den regel *voor* en de andere tien *tegen* stemden. Dit ernstige kwaad nu is alleen te voorkomen, indien bij de stembus een *zedelijke band* tusschen kiezers en gekozenen wordt gelegd, en hiervoor is een program van Actie het van zelf aangewezen middel. Niet alsof de leden der Kamer ooit anders dan naar eed en geweten zouden hebben

te stemmen, noch ook alsof hun een mandaat mocht worden opgelegd, of een belofte van hen afgevergd; maar met dien verstande, dat elk candidaat gehouden is, alvorens de stembus opengaat, zich rond en eerlijk uit te spreken of het program van de partij, die hem candidaat wenscht te stellen, ook *zijn* gevoelens uitdrukt. Stroken deze beide niet met elkander, dan eischt de publieke zaak dat hij duidelijk aangeve, op welk punt hij in zienswijze verschilt, opdat de kiezers kunnen beoordeelen, in hoeverre dit al dan niet aan het bevorderen van zijn candidatuur in den weg staat.

„De Antirevolutionaire partij blijft verwerpen, eenerzijds het conservatieve denkbeeld, alsof het volk slechts „mannen van vertrouwen” had te kiezen, en anderzijds de revolutionaire gedachte, alsof het volk aan zijn gekozenen een mandaat had op te leggen; en handhaaft tegenover beide wanbegrippen den eisch, dat ingevolge wederzijdsche openhartige verklaring bij de stembus voor heel den duur van het mandaat, naar GROEN VAN PRINSTERER'S leuze, *een zedelijke band* het volk en den volksvertegenwoordiger behoort te verbinden.

„Vanzelf sluit dit niet uit, dat rijping van overtuiging, als vrucht van nader onderzoek en van parlementair overleg, later tot afwijking noodzake; eisch is alleen, dat op het oogenblik, dat de stembus spreken zal, candidaat en kiezers als voor Gods oog verklaren, in hoofdzaak hetzelfde te bedoelen.

„Daartoe nu strekt het Program van Actie, een verklaring van gevoelens, waarvan de beteekenis zeker niet overschat mag worden, in zooverre de groote menigte der kiezers, geheel buiten staat om elk onderwerp zelfstandig en grondig te onderzoeken, zich gemeenlijk meer door aandrift en besef, dan door studie en narekening laat leiden; maar die niettemin haar niet te miskennen waarde dáárin bezit, dat schier alle hervormingen, op welk gebied des levens ook, hun eersten stoot niet van de studeertafel, maar uit den drang van het volksleven ontvingen, en dat de kunst van wetgeving nimmer tekort schoot, om hervormingen, die aldus aan de orde kwamen, ten slotte ook in de bepalingen der wet te belichamen.”

PROGRAM VAN BEGINSELEN.

De Antirevolutionaire partij handhaaft, ook bij de komende verkiezingen voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal, die op 4 Juni e.k. zullen gehouden worden, het Program van Beginselen, dat in 1878 is vastgesteld, en dat van den volgende inhoud is:

ARTIKEL 1.

De Anti-Revolutionaire of Christelijk-historische richting vertegenwoordigt, voor zooveel ons land aangaat, den grondtoon van ons volkskarakter, gelijk dit, door Oranje geleid, onder invloed der Hervorming, omstreeks **1572**, zijn stempel ontving; en wenscht dit, overeenkomstig den gewijzigden volkstoestand, in een vorm, die aan de behoeften van onzen tijd voldoet, te ontwikkelen.

ARTIKEL 2.

Noch in den volkswil, noch in de wet, maar alleen in God vindt zij de bron van het soevereine gezag, en verwerpt mitsdien het beginsel van volkssovereiniteit; terwijl zij anderzijds de soevereiniteit van Oranje eert, als onder de leiding Gods in onze geschiedenis geworteld; door de mannen van **1813** in den Nederlandschen Staat tot ontwikkeling gebracht; en door de grondwet als zoodanig bevestigd.

ARTIKEL 3.

Ook op staatkundig terrein belijdt zij de eeuwige beginselen van Gods Woord; zoo evenwel, dat het Staatsgezag noch rechtstreeks, noch door de uitspraak van eenige kerk, maar alleen in de consciëntie der overheidspersonen, aan de ordinantiën Gods gebonden zij.

ARTIKEL 4.

De Overheid, zoo leert ze, is als dienaar van Gods, in eene Christelijke en dus niet godsdienstloze natie, gehouden tot verheerlijking van Gods naam, en behoort diensvolgens: a. uit bestuur en wetgeving alles te verwijderen, wat den vrijen invloed

van het Evangelie op ons volksleven belemmert; *b.* zichzelve, als daartoe in volstrekten zin onbevoegd, te onthouden van elke rechtstreeksche bemoeiing met de godsdienstige ontwikkeling der natie; *c.* alle kerkgenootschappen of godsdienstige vereenigingen, en voorts alle burgers, onverschillig welke hunne denkwijze aangaande de eeuwige dingen zij, te behandelen op voet van gelijkheid; en *d.* in de consciëntie, voor zoover die het vermoeden van achtharheid niet mist, een grens te erkennen voor haar macht.

ARTIKEL 5.

Zij belijdt, dat de overheid regeert bij de gratie Gods, en, hieraan hare regeeringsmacht ontleenende, het recht heeft, den eed te vragen, en, ter vrijlating van den dag des Heeren, en alzoo mede in 's volks belang, na wijziging der bestaande Zondagswet, zoowel zelve zooveel doenlijk in al haar vertakkingen op dien dag behoort te rusten, als in haar concessiën aan maatschappijen van vervoer geheelen of gedeeltelijken stilstand van zaken voor dien dag heeft te bedingen.

ARTIKEL 6.

Op zichzelf geen enkelen staatsvorm den eenig bruikbaren keurende, erkent zij het aan de grondwet gebonden koningschap, gelijk zich dit ten onzent geleidelijk uit de republiek der vorige eeuw heeft ontwikkeld, als den voor Nederland meest geschikten regeeringsvorm.

ARTIKEL 7.

De grondwet, gelijk die in 1848 gewijzigd is, aanvaardt zij als uitgangspunt, om langs wettigen weg tot een hervorming van onze staatsinstellingen naar eisch der Christelijk-historische beginselen te geraken.

ARTIKEL 8.

Zij verlangt daartoe bevestiging van den rechtmatigen volksinvloed, die, krachtens den zedelijken band tusschen kiezers en gekozenen, door de Staten-Generaal, naar eisch van onze historie, op het staatsgezag wordt uitgeoefend.

ARTIKEL 9.

Het verwerpen van begrotingen, om redenen, buiten die begrotingen gelegen, keurt ze, tenzij in zeer buitengewone omstandigheden, als machtsoverschrijding af.

ARTIKEL 10.

Zij wil dat de gewestelijke en gemeentelijke autonomie, voor zoover deze niet strijdt met de eischen der staatseenheid, en de rechten van de enkele personen niet onbeschermd laat, door decentralisatie worde hersteld.

ARTIKEL 11.

Opdat de Staten-Generaal in de natie wortelen; het volk niet slechts in naam vertegenwoordigen; en in hun samenstelling niet langer een krenking van het recht der minderheden opleveren; eischt zij de invoering van een ander kiesstelsel en, ter voorbereiding daartoe, verlaging van den census.

ARTIKEL 12.

Zij wil dat de staat (voor zoover ontstentenis van veerkracht bij de burgerij hiertoe niet noodzaakt) het beginsel late varen, alsof de overheid geroepen zou zijn, om van harentwege onderwijs te doen geven; voorkome dat de overheidsscholen, voor zoover noodig, tot propaganda van godsdienstige of tegen den godsdienst gekeerde begrippen misbruikt worden; en alzoo ook in zake onderwijs aan alle burgers, onverschillig welke hunne godsdienstige of paedagogische zienswijze zij, gelijke rechten gunne.

ARTIKEL 13.

Van den souverain wil zij, dat door eene onafhankelijke rechtspraak, die onder ieders bereik valle en in verband sta met het zedelijk rechtsbesef der natie, volgens wetten, die op de eeuwige rechtsbeginselen rusten, 1^e beslissing uitga voor alle geschillen van partijen, zoowel van burgerrechtelijken als van administratieven aard; ten 2^e vonnis kome tegen een iegelijk, die zich vergrijpt aan de gemeene orde der dingen; en ten 3^e voltrekking van straf aan den gevonniste, niet slechts om de maatschappij te beschermen of den overtreder te beteren, maar allereerst tot herstel van de geschonden gerechtigheid. Desnoods door de doodstraf, waartoe het recht in beginsel aan de overheid toekomt.

ARTIKEL 14.

Op de overheid, zoo oordeelt ze, rust de plicht om te waken voor de publieke eerbaarheid op den weg en in publieke plaatsen; de gelegenheid tot het gebruik van sterkedrank te beperken; den uitstal te verbieden van onzedelijke boek-, plaat- of prentwerken; verleiding van minderjarigen tot onzedelijke daden strafbaar te stellen en met de hoererij op geenerlei wijze, noch preventief noch beschermend, en derhalve anders dan werend, in aanraking te treden. Onder dien verstande echter, dat ze zich bij elken maatregel, die uit deze verplichting voortvloeit, stiptelijk verre houde van wat tot het terrein des huiselijken levens behoort.

ARTIKEL 15.

In het belang der openbare gezondheid acht ze, dat de overheid te waken heeft tegen vervalsching van levensmiddelen; tegen verontreiniging van de publieken weg en tegen vergiftiging van den dampkring of het water; zorg heeft te dragen voor zindelijkheid in haar eigen huishouding; en een eerbare begrafenis der lijken; en voorts bij het zich vertoonen van besmettelijke ziekten (behoudens de vrije beschikking van een iegelijk over zijn eigen lichaam en zijn eigen consciëntie) al zulke maatregelen heeft te nemen, als strekken kunnen en onmisbaar zijn om te voorkomen, dat iemand, onwillens of onwetens, met de smetstof dezer ziekten in eene voor hem gevaarlijke aanraking zou treden.

ARTIKEL 16.

Zij wenscht, dat bij het finantiëel beheer van den staat de verhouding tusschen overheid en burgers niet die van verdrag, maar een zedelijk organische zij, en dat het evenwicht tusschen ontvangsten en uitgaven geregeld worde, niet door drukkende vermeerdering van de lasten der natie, noch door bezuiniging op het noodige, maar door beperking van staatsbemoeiing; en dat voorts ons belastingstelsel hervormd worde

in den zin, dat de ontwikkeling van het volksleven minder schade lijde, de hooge opbrengst der middelen niet eenige maatstaf; de druk minder ongelijkmatig zij; en de kosten van inning afnemen.

ARTIKEL 17.

Kracht tot handhaving van onze nationale zelfstandigheid zoekt zij in de versterking van het rechtsbesef; in de bevordering van kennis onzer historie; in de bevestiging van onze volksvrijheden; in eene wettelijke organisatie van de doode en levende strijdkrachten te land en te water, die, na verbetering van het scheeps- en kazerneleven, met prijsgeving der plaatsvervanging, bovenal kracht zoeke in het moreel van den soldaat.

ARTIKEL 18.

Voor zooveel het koloniale vraagstuk aanbelangt, belijdt zij, dat de baatzuchtige neiging van onze staatkunde, om de koloniën voor de kas van de staat of van den particulier te exploiteeren, dient plaats te maken voor een staatkunde van zedelijke verplichting; en diensvolgens in de lijn, herhaaldelijk door anti-revolutionaire staatslieden, wier inzicht op bestudeering der quaestie gegrond was, aangegeven, alle belemmering voor de vrije prediking van het Evangelie dient opgeheven; bij het lager onderwijs het bijzonder initiatief van het Europeesch bestanddeel aanvankelijk dient gesteund; tegenover het Mahomedanisme het Christelijk karakter der natie niet verloochend; en zoo de politieke als sociale en oeconomische verhouding in overeenstemming gebracht worde met den eisch der Christelijk-historische beginselen.

ARTIKEL 19.

Zij erkent de noodzakelijkheid, om ook door middel van onze wetgeving, beter dan thans, er toe mede te werken, dat de verhouding tusschen de verschillende maatschappelijke standen zooveel doenlijk beantwoorde aan de eischen van Gods Woord.

ARTIKEL 20.

Zij verklaart, dat noch voor het rijk in Europa noch voor de Indiën, door de overheid eene staatskerk, van wat vorm of naam ook, mag worden in stand gehouden of ingevoerd; dat het den staat niet toekomt, zich met de inwendige aangelegenheden der kerkgenootschappen in te laten; en dat, ter bevordering van een meer dan dusgenaamde scheiding tusschen staat en kerk de verplichting uit art. 168 der grondwet ¹⁾ voor de overheid voortvloeiende, na uitbetaling aan de rechthebbenden van het rechtens verschuldigde, dient te worden opgeheven.

ARTIKEL 21.

Dat zij, om deze beginselen ingang te doen vinden, de zelfstandigheid van hare partij handhaaft; zich bij geen andere partij laat indeelen; en slechts dan samenwerking met andere partijen aanvaardt, indien die door een vooraaf wel omschreven program, met ongekrenkt behoud van hare onafhankelijkheid, kan worden verkregen. Reden, waarom zij bij eerste stemming gemeenlijk met een eigen candidatuur aan de staatkundige verkiezingen deelneemt en, bij herstemming, zich voorbehoudt te handelen naar omstandigheden.

¹⁾ (Nieuw art. 171.)

Het Gewijzigd Unie-Rapport voor Schoolwetwijziging.

Tegen de bestaande regeling van het Lager Onderwijs kunnen o. a. drie groote grieven worden aangevoerd:

a. zoolang het grootste deel van de kosten der openbare school, mede door de wijze waarop de meeste gemeentebesturen, in strijd met den geest der schoolwet, de schoolgeldheffing hebben geregeld, ten laste komt van de gemeentekas, blijft er eene rechtsongelijkheid bestaan tusschen diegenen, die het voor hen bruikbare onderwijs van gemeentewege ontvangen en diegenen die dit zelve moeten bekostigen;

b. zelfs lotsverbetering van de *openbare* onderwijzers is niet mogelijk zonder de reeds te zwaar gedrukte gemeenten nog meer te belasten, terwijl ook het Rijk die slechts ter harte kan nemen indien, ter wille van het in de wet opgenomen beginsel van rechtsgelijkheid, de bijdrage aan alle scholen wordt verhoogd;

c. het blijkt meer en meer, dat vele *openbare* scholen onder de leiding komen van onderwijzers, wier beginselen door de ouders der aldaar schoolgaande kinderen worden afgekeurd, zonder dat iemand bij machte is zoodanige onderwijzers te weren.

De vraag dringt zich op, of meer volledige toepassing der in 1889 aangenomen beginselen op schoolwetgebied niet verbetering zou brengen in den toestand; of niet aan de genoemde en vele andere genoeg bekende grieven kan worden tegemoet gekomen, door de gemeentebesturen te ontheffen van de verplichting om zelve de kosten van haar lager onderwijs te dragen, door deze ten laste te brengen van het Rijk, en door aan alle scholen eene bijdrage op gelijken voet uit te keeren, en alzoo de oprichting van bijzondere scholen, onverschillig van welke richting, in de hand te werken.

De bestaande schoolwet verbindt aan de uitkeering der bijdrage voorwaarden, die, gelijk thans een ieder toegeeft, de noodige vrijheid van opvoeding en onderwijs niet belemmeren, behalve dat, evenals in den tijd toen er van rijksbijdragen nog geen

sprake was, de onderwijzers moeten voldoen aan zekere van Staatswege gestelde eischen, welke echter met de bijdrage in geen onverbrekkelijk verband staan, en op zichzelf moeten worden beoordeeld.

Door de bijdrage aan voorwaarden te verbinden, die elke school, van welke richting ook, kan aanvaarden, heeft de wetgever het in zijne hand overal den toestand der school te verbeteren, zonder den ijver en het initiatief van particulieren te dooden.

Evenals thans, zou de bijdrage grooter en kleiner kunnen zijn, naar gelang van het aantal vakken in de school onderwezen en het in de school benoodigd en aanwezig onderwijzend personeel.

Bij de regeling van het bedrag der bijdrage zou ook rekening kunnen worden gehouden met de plaats der vestiging van de school, omdat de scholen ook bij gelijke inrichting niet overal hetzelfde kosten. De *regeling*, bij de vaststelling van het bedrag in acht te nemen, en de *voorwaarden*, aan de uitkeering der bijdrage verbonden, konden, evenals thans, in de wet worden opgenomen. Het juiste bedrag waarop de bijdragen moeten worden vastgesteld zou of in de wet zelve of telken jare bij Koninklijk Besluit kunnen worden bepaald.

Bij de *vaststelling van die bijdrage* zou alles in aanmerking moeten komen, wat voor het houden eener school vereischt wordt, derhalve:

- a. de minimum-jaarwedde voor het onderwijzend personeel;
- b. het minimum-bedrag, dat voor elken onderwijzer betaald moet worden om hem een pensioen te verzekeren;
- c. de huur voor eene vrije woning ten gebruike van het hoofd der school;
- d. eene zekere vergoeding voor lokaliteit;
- e. hetgeen noodig is voor het aanschaffen en onderhouden der schoolmeubelen, schoolboeken, leermiddelen en schoolbehoeften; voor verlichting, verwarming en schoonhouden der lokalen.

De *voorwaarden*, aan de uitkeering verbonden, zouden dezelfde kunnen zijn als de thans bestaande. Ter verzekering van het lot der onderwijzers, zou de overlegging moeten gevorderd worden van het bewijs, dat het bedrag aan traktement en pensioen-bijdrage, waarop bij de vaststelling der bijdrage gerekend is, ook werkelijk daarvoor is besteed.

Het is niet twijfelachtig, dat langs dezen weg overal particuliere scholen van allerlei richting zouden verrijzen. Tegen uitspatting der vrijheid zou, evenals thans, moeten gewaakt worden door de bepaling van art. 53 der schoolwet, waarbij het verspreiden van leeringen, strijdig met de goede zeden of aansporende tot ongehoorzaamheid aan de wetten des lands, wordt verboden; alsmede door de bepalingen van de wet tot regeling en uitoefening van het recht van vereeniging en vergadering, welke van gelijke strekking zijn.

Intusschen is er een overgang noodig. Het zou zeker eenigen tijd duren, voordat door allen de voordeelen van den nieuwen toestand werden ingezien. Hier of

daar zou voldoende ijver ontbreken om voor *allen* de noodige scholen op te richten.

Daarom zou op de gemeentebesturen, als zijnde wettelijke en permanente colleges, de verplichting moeten worden gelegd om in de nog bestaande leemten te voorzien. Die besturen zouden desverkiezende het beheer der school kunnen opdragen aan eene plaatselijke commissie, voor de verkiezing waarvan aan de belanghebbende ouders invloed zou kunnen worden toegekend. Voor de aan hen uit te keeren bijdrage zouden dezelfde regelen moeten gelden als voor de bijdragen aan de bijzondere scholen.

De vraag is, op welke wijze de voor dit stelsel benoodigde gelden te vinden zouden zijn.

Op dit oogenblik worden de kosten van de openbare school gevonden, voor een zeer klein deel — ongeveer $\frac{1}{10}$ — door schoolgelden, bij de heffing waarvan rekening mag worden gehouden met de meerdere of mindere gegoedheid der ouders; het overige, dat ten laste komt van de gemeenten met de bijdragen van het Rijk, wordt gevonden door belasting, waaraan de niet-schoolgebruikers evenzeer als de gebruikers bijdragen. Billijk is het trouwens dat, wanneer de wet in het algemeen belang zekere eischen stelt aan het onderwijs, waardoor de kosten daarvan aanzienlijk verhoogd worden, ook allen daartoe, evenals voor het onderwijs der onvermogenen, bijdragen naar verhouding van hun gegoedheid. Doch onbillijk is het, dat daarbij de gebruikers van de bijzondere school, gelijk thans het geval is, dubbel betalen, in tegenstelling van de gebruikers van de openbare school.

Werden nu de onderwijskosten in de eerste plaats gevonden uit de schoolgelden en voor het ontbrekende ten laste gebracht van het Rijk, dan zouden vooreerst de gemeentebegrotingen worden ontlast van de groote en zoo ongelijk drukkende uitgaven voor de scholen, en de gemeenten niet langer belast worden met het bekostigen van een nationaal belang, dat in geen verband staat met de gemeentelijke inkomsten; ten andere zou het Rijk de schoolgeldheffing en tevens de belastingheffing in verband met de rijksbijdrage waardoor in de onderwijskosten moet worden voorzien, zoodanig kunnen regelen, dat de gebruikers van de bijzondere school daarbij niet in ongunstiger conditie kwamen, dan zij, die van de openbare school gebruik maken.

Van hen, die niet tot de onvermogenen behooren, zou een proportioneel schoolgeld moeten worden gevorderd, en voorts door het Rijk eene bijdrage verleend moeten worden aan al de scholen, waardoor het tekort in de kosten van een gewone, eenvoudig ingerichte lagere school kan worden gedekt, waarbij echter rekening zou kunnen worden gehouden met de locale behoeften aan uitbreiding der leerstof en de vermeerdering van onderwijzend personeel. De vaststelling, zoowel van het bedrag der schoolgeldheffing, als van de rijksbijdrage, zou moeten geschieden naar bij de wet vast te stellen regelen.

Wil een schoolbestuur (gemeentebestuur) aan de school een kostbaarder inrichting geven, zoodat de kosten niet gedekt worden door het schoolgeld en de

rijksbijdrage, dan zal het daartoe bevoegd zijn en hierin voorzien, niet door een bijdrage uit de openbare kas maar door het heffen van een suppletoir schoolgeld of door vrijwillige bijdragen.

Ook de voorstanders van de vrije school zullen door vrijwillige bijdragen kunnen voorzien: 1°. in kostbaarder inrichting van hunne scholen, indien die verlangd wordt: 2°. in de kosten van kleine scholen, die in leerlingental beneden het te stellen minimum blijven; 3°. in het bijeenbrengen van kapitaal voor schoolbouw.

CONCLUSIËN.

1. Op de lagere scholen worde, zoo mogelijk door de Commissiën, die voor het beheer der scholen zijn of worden aangesteld, van hen, die niet tot de onvermogenden behooren, een proportioneel schoolgeld geheven, naar bij de wet vast te stellen regelen.

2. De gemeenten worden niet langer belast met de bekostiging van de lagere school.

3. Door het Rijk worde ten behoeve van de lagere scholen aan de Schoolcommissiën eene vaste bijdrage uitgekeerd, te berekenen naar regelen bij de wet vast te stellen, naar zoodanigen maatstaf, dat de kosten van eene gewone, eenvoudig ingerichte lagere school, voor zoover deze niet uit de schoolgelden te vinden zijn, worden gedekt, en rekening gehouden wordt met uitbreiding van leerstof en vermeerdering van het onderwijzend personeel.

4. De uitkeering van die bijdrage worde, evenals thans, verbonden aan voorwaarden, die de inrichting van het onderwijs vrij laten en alleen strekken om de besteding der rijks gelden voor het beoogde doel te verzekeren.

5. Voor zoover de ingezetenen niet zelve in hun onderwijs voorzien, treden in hunne plaats de gemeentebesturen op, met dien verstande echter, dat zij op tijd en wijze, bij de wet te regelen, het beheer der scholen overdragen aan plaatselijke Schoolcommissiën, te benoemen door de ouders der schoolgaande kinderen.
